

С. В. Леонов, д-р екон. наук, професор, проректор ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;

М. Г. Олещук, канд. екон. наук, асистент кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ, ПЕРСПЕКТИВ І ТЕНДЕНЦІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

У роботі узагальнено основні тенденції розвитку кредитно-кооперативного руху в Україні за 8–3 рр. та визначено специфічні ознаки діяльності кредитних спілок в Україні. Проведено дослідження динаміки зміни індексу концентрації залежно від групування найбільших за обсягом активів кредитних спілок в Україні за 2010–рр. За результатами дослідження зроблені висновки щодо основних проблем діяльності кредитних спілок в Україні.

Ключові слова: кредитно-кооперативний рух, кредитні спілки, взаємокредитування, кооперативність, індекс концентрації.

Постановка проблеми. В трансформаційних та глобалізаційних умовах розвиток фінансового ринку загалом та окремих його сегментів є основоположним вектором розвитку вітчизняної економіки. У світовій практиці діяльність кредитних спілок є достатньо поширеною та сприяє послабленню монополії на ринку фінансових послуг через створення конкуренції для банківського сектора: в Ірландії більше 65 % населення є членами кредитної кооперації, Канаді – 43 %, Польщі – 13 %, США – 42 %.¹

Результативність діяльності кредитно-кооперативного руху в Україні в останні роки набуває все більшого розголосу. З боку НБУ був розроблений проект Стратегії реформування банківського сектора до 2020 року, в якому

передбачається до кінця 2014 року переведення кредитних спілок України під свій нагляд та здійснення регулювання їх діяльності на ринку фінансових послуг. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває необхідність дослідження

діяльності кредитних спілок, виявлення специфіки роботи та основних проблем їх функціонування на фінансовому ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців проблеми становлення та розвитку фінансового посередництва досліджували Б. Л. Луців, М. І. Крупка, М. І. Савлук [5], І. Б. Івасів, В. В. Корнеєв [1] та інші. Питаннями виникнення кредитно-кооперативного руху в Україні, а також дослідження перших кооперативів займалися такі вчені, як М. Туган-Барановський, В. Пекарський, А. Макаренко, Р. Р. Коцовська [2], А. А. Стадник [6] та ін. У вказаних працях дослідження присвячені діяльності кредитних спілок, які формують уявлення про базові теоретичні положення в межах визначення сутності, функцій, принципів та механізму їх роботи на ринку. Поряд з цим поза увагою залишається висвітлення специфічних особливостей діяльності кредитних спілок в Україні за останні роки.

Метою статті є дослідження проблем, перспектив і тенденцій діяльності кредитних спілок України.

Виклад основного матеріалу. Якщо звернутися до існуючих визначень поняття “кредитна спілка”, то найбільш повне його тлумачення представлено в Законі України “Про кредитні спілки” [4]. Виходячи з даного нормативно-правового акта, кредитна спілка – це фінансова установа, яка здійснює свою діяльність в межах задоволення потреб власних членів шляхом надання їм кредитних та інших фінансових послуг на засадах кооперативності, взаємкредитування, неприбутковості та демократичного самоуправління.

На відміну від інших кредитних установ, які мають право здійснювати свою діяльність на фінансовому ринку України, кредитні спілки визначаються наступним рядом специфічних ознак:

- клієнтська база складається лише з членів кредитної спілки, що пояснює їх функціональну подвійність “власник-клієнт”. Наявність таких

характеристик у однієї і тієї ж особи дозволяє уникати спекулятивних мотивів у членів кредитної спілки, тобто “заробляти на собі” та формувати ціну на кредитні ресурси лише за собівартістю тимчасово акумульованих грошових коштів;

□ оскільки вони є відкритими організаціями, які гарантують своїм учасникам вільне входження та вихід з неї, всі члени мають рівні майнові та управлінські права незалежно від періоду набуття статусу члена кредитної спілки. Виходячи з цього, поняття статутний фонд та засновники кредитної спілки в традиційному їх розумінні відсутні;

□ незалежно від розміру пайової участі учасника та з метою захисту його інтересів кожному з членів кредитної спілки дається право одного голосу щодо прийняття рішень з питань управління даною організацією.

На сьогодні діяльність кредитних спілок на території України поступово розгортає свою діяльність. Однією з причин виникнення позитивної тенденції до зрушення в бік збільшення кількості кредитних спілок, а й відповідно збільшення їх обсягів кредитно-депозитної діяльності, зумовлено наступними причинами.

Наслідки світової фінансової кризи залишили свій відбиток в межах погіршення економічних показників діяльності кредитних спілок. Це стосується таких показників, як ефективність функціонування, ділова активність, ліквідність тощо.

За 2008–2009 рр. загальна сума непокритих збитків кредитних спілок склала приблизно 72,94 та 613,92 млн грн. Так, лише за 2008–2009 рр. сума кредитів (табл. 1), наданих членам кредитних спілок, скоротилася на 17,1 %, обсяги депозитів – на 19,48 %, а заборгованість за безнадійними кредитами зросла на 15,83 %.

Таблиця 1 – Динаміка окремих показників діяльності кредитних спілок в Україні за 2008–2013 рр. (складено на основі [3])

№ з/п	Показники	Роки					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Кількість кредитних спілок за реєстром	829	755	659	613	614	624
	Темпи зростання, %	–	91,07	87,28	93,02	100,16	101,63
2	Загальні активи, млн грн.	6 064,9	4 218,0	3 432,2	2 386,5	2 656,9	2 598,8
	Темпи зростання, %	–	69,55	81,37	69,53	111,33	97,81
3	Капітал, млн грн.	1 714,0	765,8	1 117,3	942,9	1 088,7	1 055,6
	Темпи зростання, %	–	44,68	145,90	84,39	115,46	96,96
4	Кредити видані, млн грн.	5 572,8	3 909,1	3 349,5	2 237,4	2 531,0	2 349,1
	Темпи зростання, %	–	70,15	85,68	66,80	113,12	92,81
5	Внески на депозитні рахунки, млн грн.	3 951,1	2 959,3	1 945,0	1 185,5	1 287,5	1 330,1
	Темпи зростання, %	–	74,90	65,73	60,95	108,60	103,31

Зважаючи на той факт, що, починаючи з 2010 року, згідно зі статистичними даними в цілому на вітчизняному ринку фінансових послуг спостерігається позитивна тенденція діяльності її учасників [3], зробити такі ж висновки про окремий сегмент роботи кредитних спілок не можна. В першу чергу, зворотна тенденція зумовлена тим, що загальні обсяги активів кредитних спілок у 2013 р. скоротилися до 2 598,8 млн грн., що складає 44,85 % рівня 2008 року, хоча їх кількість в останні роки поступово збільшується.

Зрозуміло, що в 2013 році дуже важко повернутися до рівня 2008 року, але одночасно з цим ми спостерігаємо тенденцію до послаблення позицій кредитних спілок на ринку фінансових послуг. Дану тезу можна підтвердити, базуючись на статистичних даних їх роботи. Так, зокрема, загальний обсяг капіталу в період 2008–2013 рр. скоротився на 658,4 млн грн., а їх чисельність – на 205 кредитних спілок.

Поряд з цим найбільший спад скорочення капіталу відбувся в період 2008–2009 рр. на 948,2 млн грн., хоча призупинили свою діяльність лише 74 кредитні спілки. В період 2009–2010 рр. можна спостерігати деяку іншу закономірність – обсяг капіталу збільшився на 351,5 млн грн. при тому, що в даний період було ліквідовано 96 кредитних спілок.

Слід зазначити, що 2011 рік для сегмента кредитних спілок був переломним – відбулося масове призупинення закриття кредитних спілок, хоча

загальний обсяг капіталу кредитних спілок все ще скорочувався, та складав 69,53 % від рівня 2010 року.

За 2013 рік капітал скоротився на 33,1 млн грн., хоча на ринку з'явилося 10 кредитних спілок. Такі постійні коливання можна пояснити нестабільністю сегмента роботи кредитних спілок та значним рівнем тінізації їх діяльності.

Основоположним елементом стабільного функціонування кредитних спілок України є побудова налагодженого механізму акумулювання тимчасових фінансових ресурсів, які в подальшому будуть створювати ресурсну базу для кредитування. Якщо проаналізувати динаміку зміни кількості учасників кредитних спілок, то бачимо постійне їх зниження (рис. 1). Це стосується не лише скорочення чисельності учасників, які користуються кредитними та депозитними послугами кредитних спілок, а й їх загальної кількості: за 2008–2013 рр. кількість членів кредитних спілок скоротилася більше як 2,5 раза (з 2 669,4 до 980,9 тис. осіб).

Рисунок 1 – Динаміка зміни кількості членів кредитних спілок в Україні протягом 2008–2013 рр. (складено на основі [3])

Поряд з цим не можемо не акцентувати увагу на тому, що за 2008–2013 рр. відбулося певне зрушення в бік покращення ділової активності тих учасників кредитних спілок, які залишилися на сьогодні. Незважаючи на загальне зменшення кількості членів кредитних спілок, зокрема й членів, які мають кредитні договори, у 2013 році спостерігається тенденція до збільшення частки тих, які отримали кредитні фінансові ресурси.

За досліджуваний період даний показник коливався в межах 19,88–23,81 % (2009 та 2013 рр. відповідно). Зростання даного показника може свідчити про покращення ефективності роботи спілок на кредитному сегменті ринку.

На жаль, таких позитивних зрушень не можна побачити в сегменті ощадних послуг, які пропонуються кредитними спілками. Станом на 01.01.2014 частка членів кредитних спілок, які мають внески та вклади на депозитних рахунках, складають 4,1 %, в той час як у 2008 році цей показник складав 6,14 %. Найнижчий рівень даного показника був зафіксований в 2012 році і склав 4,10 %, хоча в абсолютних значеннях показник кількості членів кредитних спілок, які мають внески на депозитних рахунках, найнижчий в 2013 р. у в порівнянні з 2008 роком (40,3 та 164 тис. осіб відповідно).

Саме кредитні спілки (в порівнянні з іншими кредитними установами) виявилися найбільш вразливими до наслідків фінансової кризи та найменш здатними до її подолання в найкоротший термін. На нашу думку, це можна пояснити різким зниженням рівня довіри до кредитних спілок та фінансового сектора в цілому.

Внаслідок того, що, починаючи з 2009 року, почав здійснюватися більш жорсткий контроль за роботою кредитних спілок з боку Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, було здійснено анулювання їх свідоцтв про реєстрацію. Причиною цього стало систематичне невиконання кредитними спілками вимог наглядового державного органу щодо розкриття інформації. Ще однією з причин в період 2008–2009 рр. призупинення функціонування кредитних спілок в примусовому порядку з боку Нацфінпослуг було виявлення їх реальної відсутності за заявленим місцезнаходженням.

Одним із індикаторів аналізу функціонування ринку кредитних спілок є визначення рівня концентрації на ньому.

Таблиця 2 – Динаміка зміни показника групування найбільших за обсягом активів кредитних спілок в Україні за 2010–2012 рр. (складено на основі [3])

№ з/п	Показники	Роки					
		млн грн.			значення індексу концентрації, %		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012
1	Обсяг активів перших трьох кредитних спілок	788,0	320,5	439,9	23,0	13,4	16,6
2	Обсяг активів перших п'яти кредитних спілок	961,1	441,0	588,2	28,0	18,5	22,1
3	Обсяг активів перших десяти кредитних спілок	1 276,3	648,0	852,2	37,2	27,2	32,1
4	Обсяг активів перших двадцяти кредитних спілок	1 647,1	936,0	1 134,7	48,0	36,2	42,7
5	Обсяг активів перших п'ятдесяти кредитних спілок	2 248,1	139,6	1 623,7	65,5	58,5	61,1
6	Обсяг активів перших ста кредитних спілок	2 685,6	1 755,3	2 010,6	78,2	73,6	75,7
7	Обсяг активів перших двохсот кредитних спілок	3 084,3	2 103,3	2 376,4	89,9	88,4	89,4

Як видно з табл. 2, значення індексу концентрації для трьох найбільших за розміром активів кредитних спілок України не перевищує граничне значення 45 % протягом 2010–2012 рр., причому спостерігається пониження даного критерію з 23,0 до 16,6 %. Це дає змогу стверджувати, що рівень концентрації на сегменті ринку фінансових послуг, де зосереджена діяльність кредитних спілок, є низьким. Також слід наголосити на тому, що дослідження динаміки зміни індексу концентрації для п'яти та десяти найбільших за розміром активів кредитних спілок України дає змогу зробити висновок про наявність вільної конкуренції на ринку, оскільки даний показник не перевищує 40 %.

Висновки. Виходячи з проведеного аналізу роботи кредитних спілок, на нашу думку, необхідно зробити акцент на наступних проблемах, які на сьогодні постали перед ними: відсутність єдиного та адекватного механізму захисту прав членів кредитних спілок; низький рівень довіри населення до кредитних спілок у зв'язку з непрозорістю їх роботи на вітчизняному ринку кредитно-депозитних послуг; недостатній рівень капіталізації, що в подальшому впливає на базові показники роботи кредитних спілок, зокрема прибутковості, рентабельності, ліквідності тощо; наявність достатньої кількості кредитних спілок, які до сьогодні не дотримуються базових принципів, які визначені міжнародними стандартами в межах здійснення кооперативної діяльності та соціальної відповідальності перед своїми учасниками.

Подальшого дослідження потребує узагальнення світового досвіду щодо специфіки розвитку кредитно-кооперативного руху, визначення місця кредитних спілок на фінансовому ринку України та обґрунтування основних положень формування системи нагляду з боку НБУ за діяльністю кредитних спілок.

Список літератури

1. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку : монографія / В. В. Корнєєв. – К. : Основа, 2007. – 192 с.

2. Коцовська Р. Р. Кредитна спілка – ефективна кооперативна установа пара банківської системи / Р. Р. Коцовська // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 154–159.

3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua>.

4. Про кредитні спілки : закон України від 20 грудня 2001 року № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.

5. Савлук М. І. Гроші та кредит / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. / за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : Вид-во КНЕУ, 2002. – 598 с.

6. Стадник А. А. Розвиток кооперативного руху в Україні / А. А. Стадник // Фінанси України. – 2004. – № 7. – С. 104–110.

Отримано 30.05.2014

Summary

The paper summarizes the main trends in the development of credit-union sector in Ukraine for 2008-2013 years and identifies the specific characteristics of local credit unions. Authors have made a research of dynamics of concentration index based on grouping the biggest credit unions in Ukraine for 2010-2012 years. As the result of this brief research authors made conclusions on the main problems of credit unions in Ukraine.

Леонов С.В. Аналіз проблем, перспектив і тенденцій діяльності кредитних спілок України / С.В. Леонов, М.Г. Олещук // Вісник Української академії банківської справи – 2014. – №1 (36). – С. 34-37.